

Minęły czasy Amoraitów, twórców i redaktorów Talmudu, nie ustał jednakże rozwój judaizmu i działalność uczonych i mędrców żydowskich. Nazywano ich obecnie w okresie posttalmudycznym Gaonami. Uzbrojeni w Biblię i w Talmud, a także w dzieła agadystyczne, które nie weszły do Talmudu i zebrane zostały w księgach zwanych Midraszami (najbardziej znaną jest „Midrasz Raba” — bogata w alegorie, przypowieści i moralitety), stawiali czoła nowym wyzwaniom — a wyzwania owe nie były łatwe.

Wejście na arenę dziejów islamu i jego ekspansja w Azji i Afryce, a także rozwój chrześcijaństwa w Europie stworzyły nowe sytuacje i nowe uwarunkowania.

W wieku ósmym powstało wśród Żydów Mezopotamii nowe odstępstwo, które odrzucało dorobek mędrców, twórców Miszny, Gemary, Midraszów i uznawało jedynie TANACH. Była to sekta Karaimów, której twórcą był Anan, brat Chananiasza, ówczesnego przywódcy diaspory Żydowskiej (Rejsz Galuta) w Bagdadzie. Szczególną rolę w przeciwstawianiu się schizmie karaimskiej odegrał Gaon Saadia żyjący na przełomie IX i X wieku. Urodzony w Egipcie działał w Izraelu i w Bagdadzie, przetłumaczył Biblię na język arabski, zajmował się gramatyką języka hebrajskiego, napisał księgę „Emunot Wedeot” (Wierzenia i Poglądy) poświęconą konfrontacji judaizmu z filozofią arabską.

Niektóre uczelnie judaistyczne Mezopotamii przetrwały okres babilońsko-perski i wieki rządów arabskich. W miastach Sura i Pum-bedita uczeni gaonowie, jak dawniej Amoraici, uczyli młodzież i zbierali się dla rozstrzygania w dyskusjach aktualnych problemów wiary i bytu Żydów. Owe zebrania mędrców, nazywane jak dawniej Sanhedrynem, miały wpływ nie tylko na życie Żydów Mezopotamii. Opinie Sanhedrynu docierały do gmin żydowskich w Izraelu, w Egipcie, w Afryce Północnej, w dalekiej Europie i wszędzie były uznawane. Trwało to prawie do końca X wieku.

Ziemia Izraela zmieniała władców, po Rzymie przyszło Bizancjum, po Bizancjum Arabowie. Żydzi nigdy nie opuścili swej ziemi ojczystej. W Jerozolimie i Tyberiadzie, w Chewronie i w Akko, w Safedzie i w Jaffie, i w wielu miastach i wsiach Judei, Galilei, wybrzeża Morza Śródziemnego trwały wciąż mniej lub bardziej liczne gminy żydowskie i nie wysychały źródła judaizmu.

Pewien wpływ na sytuację judaizmu miało także przyjęcie wiary mojżeszowej w wieku VIII przez

Chazarów. Państwo Chazarów zajmowało wielkie obszary między Morzem Kaspijskim a Morzem Czarnym. Istniało do wieku XI i utrzymywało liczne związki z uczonymi żydowskimi. Zostało podbite przez wojska ruskie.

Na przełomie pierwszego tysiąclecia nowej ery nastąpił gospodarczy i kulturalny upadek Wschodu, rozwinęły się nowe siły i nowe centra w Afryce Północnej i w Europie. Utraciło także swe znaczenie centrum żydowskie w Mezopotamii, coraz większego znaczenia nabierały skupiska żydowskie w Afryce Północnej (Kair, Fez, Kajruan) i w Europie, a zwłaszcza rozwijające się szybko gminy żydowskie w arabskiej Hiszpanii, we Włoszech, we Francji i w Niemczech.

Hiszpania arabska, która przodowała w tym okresie w gospodarce, nauce, kulturze i sztuce, zawdzięczała bardzo wiele żydowskim uczonym i mężom stanu, żydowskim myślicielom i kupcom. Gminy żydowskie Kordoby, Toledo, Granady, Saragossy i innych miast półwyspu Iberyjskiego wydały wybitnych lekarzy, finansistów, matematyków, filozofów, poetów, językoznawców, podróżników, którzy przyczyniali się waleśnie do rozwoju gospodarczego i kulturalnego arabskiej i chrześcijańskiej Hiszpanii i odegrali także wybitną rolę w rozwoju judaizmu.

W wieku X uczony i lekarz żydowski Chasdaj Ibn Szaprut z Kordoby, nadworny lekarz wielkiego władcy arabskiej Hiszpanii Abd-ar-Rachmana, pełnił rolę namiestnika królewskiego oraz -wysłannika króla do chrześcijańskich władców Hiszpanii północnej, jako że władał językami łacińskim i greckim. Szaprut uczynił wiele dla swoich współwyznawców. Utrzymywał stały kontakt z uczelniami judaistycznymi w Mezopotamii, popierał uczonych żydowskich, którzy przybywali do Hiszpanii ze Wschodu, dbał o powstające szkoły żydowskie. Prowadził także korespondencję hebrajską z wyznającym judaizm królem Chazarów.

Na przełomie X i XI wieku żył i działał w Hiszpanii arabskiej wybitny mędrzec żydowski Rabi Icchak Alfazi (923—1013) znany pod akronimem RIF. Spędził on większość życia w mieście Fez w Afryce Płn. i dopiero na starość przeniósł się do Hiszpanii. Stał się tu szybko uznanym szeroko autorytetem w sprawach religijnych, wychował całe pokolenie uczonych, z których wielu odegrało wybitną rolę w rozwoju judaizmu. Alfazi wydał skrót ialmudu, wielce przydatny dla wyznawców w Hiszpanii i w całej Europie i szeroko wykorzystywany w szkołach i w życiu codziennym.

W wieku XI wezyrem arabskiego królestwa Granady (powstałego po upadku kalifatu w

Kordobie), czyli zarządzającym w imieniu króla wszystkimi sprawami państwa był uczony żydowski, pisarz i poeta hebrajski Szmuel Hanagid (993—1056). I on jak kiedyś Chasdaj Ibn Szaprut wspomagał gminy żydowskie w Jerozolimie i w Mezopotamii i dbał o rozwój gmin żydowskich w Hiszpanii. Szmuel Hanagid napisał cenny komentarz do Talmudu pod tytułem „Mewoh Latalniud” (Wprowadzenie do Talmudu).

Czasy Szmuela Hanagid były okresem wyjątkowego rozkwitu poezji hebrajskiej w Hiszpanii. Jednym z wielkich poetów hebrajskich owych czasów był Szlomo Ibn Gabirol (1021—1058). Żył krótko. Jego religijne poezje, pełne piękna i głębokiej wiary, wywarły wielki wpływ na wiele pokoleń Żydów w całej diasporze.

Z Toledo pochodził uczony, poeta i podróżnik Abraham Ibn Ezra (1092—1164). Jego poezje weszły do ksiąg modlitewnych. Jednakże Ibn-Ezra znany jest przede wszystkim nie jako poeta, lecz jako uczony komentator Biblii, opracował on bowiem komentarz oparty po raz pierwszy na naukowej analizie języka Biblii. Ibn Ezra zasłynął także jako wielki podróżnik, opuścił on rodzinne Toledo i przewędrował cały prawie ówczesny świat, kraje Afryki północnej, Egipt, Izrael, Mezopotamię (legenda mówi, że był także w Indiach), przebywał w wielu miastach Włoch, południowej Francji, żył czas jakiś w Londynie, na wyspie Rodos. Zmarł po powrocie do Hiszpanii.

Z innego miasta w Hiszpanii, z Tudeli nad Ebro pochodził inny podróżnik żydowski Beniamin ben Jona. Przemierzył on w latach 1165—1173 trzy kontynenty — Europę, Azję i Afrykę. Opisał tę podróż w książce pod tytułem „Masaot Beniamin” (Podróże . Beniamina), która zawiera wiele cennych i wiarygodnych informacji o miastach, które odwiedził, o ich mieszkańcach i ich życiu codziennym, o dziejach i obyczajach różnych narodów, o gminach żydowskich i ich sprawach. Książka Beniamina z Tudeli przetłumaczona została na wiele języków.

W pierwszych wiekach drugiego tysiąclecia Hiszpania była niekwestionowanym centrum diaspory żydowskiej. Żydowscy uczeni, rabinowie, poeci tworzący po hebrajsku i arabsku zdobyli sobie trwałe miejsce w dziejach Hiszpanii arabskiej i chrześcijańskiej i przede wszystkim w dziejach swego narodu i judaizmu. Powstała cała plejada gwiazd pierwszej wielkości, najwybitniejszymi wśród nich byli niewątpliwie — znakomity poeta i myśliciel Jehuda Halewi oraz wielki uczony Mosze ben Majmon zwany Majmonidesem.

Jehuda Halewi (1086—1164) pochodził z chrześcijańskiej Kastylii, lecz życie spędził w arabskiej Kordobie, by je zakończyć na ziemi ojców w Izraelu. Jego poezje pisane pięknym

językiem hebrajskim osiągnęły najwyższą doskonałość, zwłaszcza urzekające są jego poetyckie opisy żywiołu morskiego i przepelnione wiarą modlitwy. Jehuda Halewi napisał także poemat pod tytułem „Hakuzari”, który wszedł do skarbnicy hebrajskiej poezji religijno-filozoficznej. Nazywany był ojcem i księciem poezji hebrajskiej.

Oto maleńki urywek wiersza Jehudy Halewego, opisujący wzburzone morze (tłumaczenie z hebrajskiego autora „Opowiadań”):

Fale ryczące I ciężkie i lekkie I nieba ściemniały Wynosząc otchłanie Jak w kotle zawrzało I nie ma nadziei Mocarze słabnący Na głębie—kotliny A statek majaczy I oko zastygło A serce mnie mami Jak Miriam i Aaron Do Boga się zwrócę A nuż me błagania A morze szaleje I drzewca cedrowe Zalana dziobnica I maszty nie w siłach Ta kipieli zdradliwa Bez skutku jest bowiem Włodarze bez władzy Sternicy jak ślepcy A statek pijany To wszystko wypłuwa A w morskim żywiole Lewiatan szykuje I ocean—morze I nie ma ratunku.

Bałwany pędzące Przez wzburzone morze I wody zawrzały Przybój fale orze I zaskowytało I nic nie pomoże Nurty pękające I na szczyty duże W dół i w górę skacze W bezsilnej pokorze Myślą o przystani U boku Mosze Grzechami zasmucę Uspokoją sztorm Powalone reje Wicher wzmaga szkwał We trwodze kapitan Dźwigać żagli wał Odwagę wykpiwa Wiosłowania szął Wioślarze półnaczy W labiryncie skał Błądzący miotany Co na pokład brał Na gościnnym stole Już ucztę na schwał Chętnie mu pomoże Zginać trzeba nam.

Heinrich Heine zachwycony poezją Jehudy Halewego pisał w poemacie pt. „Jehuda ben Halevy” (tłumaczenie z niemieckiego autora „Opowiadań”):

A Jehuda ben Halevy Był uczonym i pisarzem Oraz mistrzem poetyki I poetą przeogromnym

Był ognistym słupem śpiewu Co wyprzedza karawanę Izraela bolesnego Na pustyni i wygnaniu

Ktoś napisał na grobie Jehudy Halewego te oto słowa (tłumaczenie z hebrajskiego autora „Opowiadań”):

Szukasz człowiecze siedziby prawości,

Pytasz gdzie miejsce skromności, idei?

A cała trójka zgromadzona woła Oto jesteśmy tu razem — w Judei.

Najznakomitszą postacią, którą wydało żydostwo w okresie hiszpańskim, był niewątpliwie Rabenu Mosze ben Majmon (Majmonides) znany szeroko pod akronimem RAMBAM (1135—1204). Urodzony w Kordobie przenosił się kolejno do Fezu, a następnie do ziemi Izraela i do Egiptu. Był lekarzem nadwornym sułtana Egiptu Salah-ed-Dina. Rabi Mosze ben Majmon był wybitnym uczonym otwartym na wszelkie nauki i wszelką wiedzę dostępną w jego czasach. Poznał dogłębnie całą tradycję judaizmu, a także filozofię grecką i arabską wiedzę przyrodniczą, był wybitnym matematykiem, astronomem i lekarzem. Napisał wiele dzieł religijnych, filozoficznych, medycznych, matematyczno-astronomicznych, które znalazły najwyższe uznanie u wyznawców judaizmu w całej diasporze, a także u ludzi nauki w całym ówczesnym cywilizowanym świecie. Najbardziej znane spośród nich to „MISZNE TORĄ” (Powtórzenie Tory), rodzaj encyklopedii zawierającej usystematyzowane i krytyczne zebranie obowiązków wypływających z Tory i Talmudu, a także „MORE NEWU-CHIM” (Przewodnik dla zagubionych) analizujące judaizm w świetle filozofii Arystotelesa i w ogóle filozofii greckiej. W swoich dziełach Majmonides starał się uzasadnić, że siła i wielkość judaizmu wynikają z tego, że opiera się on na mocnych podstawach logiki i rozumu.

O znaczeniu i autorytecie Majmonidesa w judaizmie świadczy m.in. ukute przez współczesnych mu i powtarzane po dziś dzień powiedzenie porównujące Majmonidesa do Mojżesza:

„Mimosze Wead Mosze Lo Kam Kemosze” co znaczy „Od Mosze (Mojżesza) do Mosze (Majmonidesa) nie było takiego jak Mosze (Mojżesz)”.

A oto trzynaście zasad wiary mojżeszowej sformułowane przez Majmonidesa i stanowiące podstawowe credo wyznawców judaizmu:

MAJMONIDES i jego epoka

Wpisany przez Leon Baranowski, Buenos Aires, Argentyna
Poniedziałek, 20 Maj 2019 00:00 -

1. Wierzę, że Stwórca jest Panem wszelkiego stworzenia i On jedynie czynił, czyni i będzie czynił wszystkie dzieła.
2. Wierzę, że Stwórca jest jedyny i nie ma równej jemu jedy- ności i że On jedyny Bóg nasz był, jest i będzie.
3. Wierzę, że Stwórca nie jest ciałem i nie dotykają Go sprawy cielesne i że nie ma On żadnej postaci.
4. Wierzę, że Stwórca był pierwszy i będzie ostatni.
5. Wierzę, że Stwórca jest jedynie godny modlitw i nikt poza Nim nie jest modlitw godzien.
6. Wierzę, że słowa proroków są prawdą.
7. Wierzę, że proroctwa Mojżesza, mistrza naszego, były prawdziwe i że był on ojcem proroków tak tych, którzy byli przed nim, jak i tych, którzy nastąpili po nim.
8. Wierzę, że Tora (Nauka), która znajduje się obecnie w rękach naszych, jest tą, która została przekazana Mojżeszowi, mistrzowi naszemu.
9. Wierzę, że Tora (Nauka) jest niezmienna i nie ma innej Tory (Nauki) pochodzącej od Stwórcy.
10. Wierzę, że Stwórca zna wszystkie czyny ludzi i wszystkie ich myśli, jak powiedziano: ten, który stworzył razem ich serca i zna wszystkie ich czyny.

MAJMONIDES i jego epoka

Wpisany przez Leon Baranowski, Buenos Aires, Argentyna
Poniedziałek, 20 Maj 2019 00:00 -

11. Wierzę, że Stwórca nagradza tych, którzy spełniają Jego przykazania i karze tych, którzy Jego przykazania przekraczają.

12. Wierzę w przyjście Mesjasza. I choć czas ten wydaje się zwlekać, to jednakże będę Jego nadejścia wyczekiwał codziennie.

13. Wierzę w zmartwychwstanie zmarłych.

Opracował: Leon Baranowski, Buenos Aires - Argentyna